

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Кафедра економічної теорії

Бицюра Ю. В.

АКЦІОНЕРНА ВЛАСНІСТЬ В УМОВАХ УКРАЇНИ:

навчально-методичні матеріали до спецкурсу

«Власність і економічна влада»

для студентів напряму підготовки 6.030501 – «Економічна теорія»

Київ – 2012

Рецензенти: О. П. Гош, д.е.н., професор кафедри економічної теорії (НПУ імені М.П.Драгоманова);
Н. І. Гражевська, д.е.н., професор кафедри економічної теорії (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

*Рекомендовано Вченою радою Інституту політології та права
(протокол №1 від 31 серпня 2012 р.)*

Бицюра Ю. В. Акціонерна власність в умовах України: навчально-методичні матеріали до спецкурсу «Власність і економічна влада» / Ю. В. Бицюра. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 18 с.

Навчально-методичний посібник «Акціонерна власність в умовах України» призначений для студентів спеціальності «Економічна теорія», які вивчають спецкурс «Власність і економічна влада». Він містить вступ, основні теоретичні положення з проблеми акціонерної власності, аналіз даних щодо наслідків господарської діяльності акціонерних товариств в Україні, питання для обговорення та самостійної роботи студентів, тематику рефератів, список рекомендованих джерел інформації. Збірник навчально-методичних матеріалів покликаний полегшити і зробити ґрунтовнішою підготовку студентів до занять зі спецкурсу «Власність і економічна влада».

**Робота виконана за кошти університету.
Продажу не підлягає!**

© Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, 2012
© Бицюра Ю. В., 2012

ВСТУП

Збірник навчально-методичних матеріалів «Акціонерна власність в умовах України» призначений для підготовки студентів спеціальності «Економічна теорія» до занять зі спецкурсу «Власність і економічна влада». Зокрема, матеріали збірника доцільно використовувати при вивченні таких тем: «Типи, види та форми власності. Реалізація власності», «Трансформація відносин власності в перехідній економіці України», «Післятрансформаційна система відносин власності в Україні», «Економічна та соціальна ефективність нової системи відносин власності в Україні», «Створення ефективного механізму реалізації нової системи відносин власності» та ін.

Збірник написаний за матеріалами дисертації на тему «Акціонерна власність як фактор сталого економічного зростання в Україні» (автор: Бицюра Ю. В., науковий керівник: Радченко В. В.). Він містить основні теоретичні положення з проблеми акціонерної власності, аналіз наслідків господарської діяльності акціонерних товариств в Україні, питання для обговорення та самостійної роботи студентів, тематику рефератів, список рекомендованих джерел інформації.

Рекомендується розглянути такі питання: 1) сутність акціонерної власності як економічної категорії; 2) формування акціонерної власності в економіці України та оцінка її ефективності; 3) пріоритети розвитку акціонерної власності в контексті забезпечення сталого економічного зростання в Україні.

Досвід функціонування акціонерної власності в розвинутих країнах свідчить, що саме вона в значній мірі забезпечує умови для сталого економічного зростання (СЕЗ). З акціонерними товариствами (АТ) пов'язується розвиток великого капіталомісткого і наукомісткого виробництва. В розвинутих країнах корпорації забезпечують 80–90 % валового випуску продукції, їхня частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки становить 65–70 %. Суб'єкти акціонерної власності спроможні здійснювати значні інвестиції у фізичний та людський капітал, екологізувати виробництво, і, головне, підвищувати життєвий рівень населення.

Ринкова трансформація економічної системи України зумовила відповідні зміни у економічних відносинах власності. Була сформована нова система відносин власності, у якій визначальну роль стала відігравати акціонерна власність. Проте, поки що в Україні не вдалось запровадити ефективні правові та організаційні механізми реалізації її переваг, створити сприятливі умови для нагромадження акціонерного капіталу, розробити дієві механізми управління ним тощо. Приватизація не виконала завдання формування ефективних власників, зацікавлених у зростанні інвестиційної привабливості власних підприємств, прискореному оновленні матеріально-технічної бази виробництва, його екологізації.

Трансформація економічних відносин власності визначає характер, напрямок і динаміку соціально-економічного розвитку суспільства. Щоб в Україні відродити продуктивні сили і удосконалити виробничі відносини, потрібно розбудовувати соціально орієнтовану ринкову економіку, пріоритетом якої має

статі СЕЗ. Дослідження його сутності та механізму забезпечення є однією з найактуальніших проблем як економічної теорії, так і господарської практики. У цьому контексті особливого значення набула проблема розвитку акціонерної власності, яка має потужний потенціал у забезпеченні СЕЗ.

Теоретичні засади дослідження впливу акціонерної власності на забезпечення СЕЗ відображені в працях відомих зарубіжних вчених: М. Аокі, А. Берлі, Т. Веблена, Дж. Гелбрейта, Ф. Енгельса, Дж. М. Кейнса, Р. Коуза, К. Маркса, Д. Норта, П. Самуельсона, Й. Шумпетера та інших.

Проблему розвитку акціонерної власності взагалі і в трансформаційній економіці, зокрема, вивчали такі російські вчені як: Л. Абалкін, Т. Долгоп'ятова, В. Іноземцев, Р. Капелюшников, Ю. Кочеврін, А. Радигін, К. Хубієв, В. Цакунов та інші.

Вагомий внесок у дослідження проблеми акціонерної власності та її впливу на розвиток економіки зробили такі українські вчені-економісти: Ю. Бажал, В. Базилевич, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Глушко, О. Гош, М. Данько, П. Єщенко, І. Лазня, І. Лукінов, Л. Мамічева, В. Мандибура, С. Мочерний, О. Пасхавер, А. Покритан, В. Радченко, В. Рибалкін, А. Сірко, О. Тарасенко, А. Чухно, Л. Федулова та інші.

Разом з тим, у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених недостатньо досліджується взаємозв'язок між акціонерною власністю та економічним зростанням. Немає спеціальних робіт, що розглядають як єдину проблему вплив акціонерної власності на забезпечення СЕЗ з урахуванням специфіки ринкової трансформації економіки України. Відсутня методика комплексного оцінювання ефективності господарської діяльності АТ в контексті забезпечення СЕЗ.

Метою збірника матеріалів є визначення теоретико-методологічних засад розвитку акціонерної власності як фактора СЕЗ та обґрунтування на цій основі методичних і практичних рекомендацій щодо напрямів підвищення соціально-економічної ефективності її реалізації в умовах трансформаційної економіки України. Реалізація поставленої мети дасть можливість студентам поглибити розуміння сутності, механізмів і основних тенденцій розвитку акціонерної власності в контексті її впливу на забезпечення СЕЗ в трансформаційній економіці України.

1. Сутність акціонерної власності як економічної категорії

Родовою категорією для поняття «акціонерна власність» є «власність». Загальнометодологічні і теоретичні основи дослідження власності були розроблені К. Марксом. Марксистське вчення вперше дало відповідь на питання про походження власності як продукту суспільного розвитку, її сутності, форми прояву, рушії та джерела розвитку.

Власність як *економічна категорія* виражає відносини між людьми з приводу привласнення об'єктів власності й перш за все засобів виробництва та його результатів. Власність як *юридична категорія* деталізує зміст процесу привласнення і відображає законодавче закріплення економічних відносин між

фізичними і юридичними особами з приводу володіння, користування й розпорядження об'єктами власності через систему юридичних законів і норм.

У працях К. Маркса проаналізована природа та суспільна значимість акціонерної власності. Оцінюючи у третьому томі «Капіталу» відповідні трансформаційні процеси приватної власності на основі її корпоратизації, К. Маркс писав, що цей процес відображає усупільнення капіталу в межах самого капіталістичного способу виробництва. Визначаючи акціонерну форму організації капіталу як результат вищого розвитку капіталістичного виробництва, К. Маркс тлумачив її як необхідний перехідний пункт до зворотного перетворення капіталу у власність виробників, але вже не у приватну власність роз'єднаних виробників, а у власність асоційованих виробників, у безпосередню суспільну власність.

В економічній літературі сутність акціонерної власності трактується по-різному. Одні автори розглядають її як соціалізовану, колективну форму власності. Інші, навпаки, думають, що по своїй суті вона є винятково приватною власністю. Треті визначають її як приватно-колективну власність. На нашу думку, найбільш адекватно відображає її сутність третій підхід. Будучи однією із змішаних форм власності, акціонерна власність формується на дольовій основі за допомогою випуску й продажу акцій.

Акціонерна власність – це специфічна колективно-приватна форма власності, а саме: за формою вона колективна (реальний акціонерний капітал належить колективу власників), але за соціальним характером – приватна (акціонери є приватними власниками акціонерного капіталу). **Акціонерна власність** – розвинена форма усупільнення приватної власності, яка має колективно-приватний характер і являє собою сукупність соціально-економічних відносин між акціонерами, менеджерами, найманими робітниками, державою та іншими економічними суб'єктами з приводу привласнення ресурсів, виробленого продукту та розподілу доходів.

Основними *характерними ознаками акціонерної власності* є:

1) двоїста природа акціонерної власності (акціонери є приватними власниками частини сукупного капіталу; колективна форма організації виробництва; враховує особисті й колективні інтереси акціонерів; привласнення носить колективно-індивідуальний характер);

2) сформувалась в результаті загострення суперечності між потребою у все більших розмірах капіталу для забезпечення зростання суспільного продукту та обмеженими можливостями його концентрації в межах приватної власності;

3) володіння акцією засвідчує право власності фізичної або юридичної особи на частку у статутному капіталі та водночас надає право на участь у розподілі прибутку АТ;

4) дозволяє залучити і використовувати значний обсяг інвестицій, кредитів та якісних факторів виробництва, здійснює нагромадження фізичного та людського капіталу, що забезпечує високу конкурентоспроможність продукції;

5) забезпечує концентрацію й централізацію великого капіталу і його подальше використання;

6) підприємства акціонерної форми власності переважно домінують на ринку та мають значну монопольну владу;

7) цілі суб'єктів акціонерної власності мають стратегічний і загальнонаціональний або глобальний характер;

8) має широкі можливості для впровадження досягнень НТП, здійснення інноваційної діяльності та захисту довкілля;

9) акціонери ризикують лише у межах їх внеску у статутний капітал;

10) відокремлення функції власності від управління, що дозволяє забезпечити високий професійний рівень керівництва компанії, але, при цьому, акціонери все далі віддаляються від виконання підприємницьких функцій;

11) демократизує відносини власності (подолання відчуження людини від засобів виробництва, його результатів, участі в управлінні).

Зазначені особливості акціонерної власності зумовлюють здійснення нею таких основних функцій: концентрації капіталу (нагромадження значного обсягу вільних фінансових ресурсів, які перебувають у власності великої кількості різних економічних суб'єктів); соціалізації відносин власності (пом'якшення конфлікту інтересів власника підприємства, який намагається привласнити якомога більшу частину прибутку, і найманого робітника); розподілу (розвиток акціонерної власності у поєднанні з діючим фінансовим ринком, дає можливість ефективно розподіляти вільні фінансові ресурси в межах економіки, дає змогу досягти більш рівномірного і справедливого розподілу доходів серед учасників суспільного виробництва).

Механізм впливу акціонерної власності на забезпечення сталого економічного зростання – спосіб організації внутрішньої взаємодії елементів акціонерної власності (відносин між суб'єктами щодо присвоєння, володіння та використання об'єктів – ресурсів, продукту та доходів) та зовнішньої взаємодії акціонерної власності з іншими формами власності для забезпечення СЕЗ. Інструментами забезпечення СЕЗ є: розробка та впровадження інновацій; інвестування у людський капітал, нові технології та збереження навколишнього природного середовища; реалізація принципів корпоративної соціальної відповідальності; здійснення державного регулювання, що включає і визначення екологічних нормативів.

Існує системний взаємозв'язок між рівнем розвитку акціонерної власності та ступенем забезпечення СЕЗ, що обумовлений особливостями та перевагами самої акціонерної власності. Вони проявляються у її потенційних можливостях забезпечувати підвищення ступеня концентрації й централізації капіталу, здійснення масштабних інвестицій у людський та фізичний капітал, розробку і впровадження нових технологій, демократизацію власності, збереження та ефективного використання природних ресурсів, задоволення потреб нинішнього та майбутніх поколінь з урахуванням зростаючих стандартів життя людей, що в комплексі забезпечують якісні перетворення продуктивних сил і соціально-економічних відносин суспільства.

Методика оцінювання впливу АТ на забезпечення СЕЗ заснована конструюванні, аналізі динаміки і складових мікроіндексу СЕЗ, який включає групу економічних, соціальних та екологічних показників. Визначено три складові мікроіндексу СЕЗ: *економічну* (темп зміни реального доходу від реалізації продукції; темп зміни продуктивності праці; рентабельність операційної діяльності; частка чистих інвестицій в капітальних інвестиціях; зношеність основних засобів; фондвіддача та ін.); *соціальну* (темп зміни реальної середньої заробітної плати; частка витрат на оплату праці; частка відрахувань на соціальні заходи; зміна загальної чисельності працівників та ін.); *екологічну* (матеріаломісткість; обсяг викидів забруднювальних речовин в атмосферу на 1 млн грн. реалізованої продукції; частка капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища у загальному обсязі операційних витрат та ін.). Зазначена методика дає можливість сформулювати основи для моніторингу та визначення напрямів підвищення ефективності діяльності АТ в контексті забезпечення СЕЗ.

Питання для самостійної роботи студентів:

1. Підходи вчених до визначення сутності акціонерної власності.
2. Порівняння особливостей акціонерної власності з іншими формами власності.
3. Двоїста природа акціонерної власності.
4. Механізм реалізації акціонерної власності.
5. Оцінювання ефективності реалізації акціонерної власності.

Питання для обговорення:

1. Розкрийте економічну сутність акціонерної власності з урахуванням змісту категорії «власність».
2. Чим відрізняється акціонерна власність від інших форм власності?
3. Які характерні особливості акціонерної власності?
4. Що означає відокремлення функції власності від управління в акціонерній власності?
5. Розкрийте зміст колективно-приватного характеру акціонерної власності.
6. Які функції акціонерної власності?
7. Назвіть інструменти механізму впливу акціонерної власності на забезпечення сталого економічного зростання.
8. Як можна визначити ефективність господарювання суб'єктів акціонерної власності?

Темати рефератів (фіксованих виступів)

1. Акціонерна власність: економічний зміст та розвиток.

2. Місце і роль акціонерної власності в економічній системі.
3. Механізм впливу акціонерної власності на забезпечення сталого економічного зростання.

Список рекомендованих джерел інформації

Основний:

1. Маркс К. Твори : в 50-ти тт. Т.12. 3 економічних рукописів 1857-1858 років / К. Маркс, Ф. Енгельс. – 2-ге вид. – К. : Держполітвидав, 1963. – С. 682.
2. Рибалкін В. О. Теорія власності / В. О. Рибалкін, І. В. Лазня. – К.: Логос. 2000. – 279 с.
3. Мочерний С. В. Економічна теорія: навч. посіб. / С. В. Мочерний. – К.: Академія, 2008. – 640 с.
4. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / за ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – К., 1994, Розділ 4.
5. Політична економія: Навч. посібник / К. Т. Кривенко, В. С. Савчук, О. О. Беляєв та ін.; за ред. К. Т. Кривенка. – 2-ге вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2008. – Тема 4.
6. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – Глави 3, 4.
7. Єщенко П. С. Економіка для всіх / П. С. Єщенко. – К.: Вища шк., 2009. – 478 с.
8. Бицюра Ю. В. Акціонерна власність як фактор сталого економічного зростання в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Ю. В. Бицюра; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 240 арк.

Додатковий:

1. Собственность в экономической системе России / под ред. В. Н. Черковца, В. М. Кулькова. – М. : Экономический факультет, ТЕИС, 1998. – 556 с.
2. Цінні папери: підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Шелудько, Н. В. Ковтун та ін.; за ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2011. – 1094 с.
3. Хохлов М. Про економічний зміст категорії власності в транзитивній економіці / М. Хохлов // Економіка України. – 2002. – №1. – С. 36–43.
4. Рибалкін В. Механізм і форми реалізації акціонерної власності / В. Рибалкін, Л. Мамичева // Економіка України. – 1999. – №4. – С.67–74.
5. Тараш Л. І. Економічний зміст і механізм реалізації акціонерної власності / Л. І. Тараш // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: зб. наук. праць. – Луцьк: ЛНТУ, 2008. – С. 217–237.
6. Бицюра Ю. В. Відносини власності як основа механізму забезпечення сталого економічного зростання / Ю. В. Бицюра // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 12. – С. 297–306.

2. Формування акціонерної власності в економіці України та оцінка її ефективності

Економічні відносини визначаються рівнем розвитку продуктивних сил. Загострення суперечності між зростаючими продуктивними силами та не відповідними їм виробничими відносинами призвело до концентрації капіталу, його централізації та виникнення акціонерної власності. Тобто, закономірністю розвитку ринкової економіки є те, що настає момент, коли виникає суперечність між масштабами і якістю продуктивних сил та вузькими межами приватної власності. Адже, чим потужніші продуктивні сили, тим більше для їх ефективного функціонування потрібні акціонерні компанії, де управління приватною власністю здійснюється у більш зрілій колективній формі.

Головною передумовою до створення акціонерної власності в Україні була необхідність подолання монополії державної власності, потреба формування багатокладності форм власності для переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки. Для цього необхідно було провести роздержавлення та приватизацію економіки, результатом яких стало створення нової системи відносин власності, включаючи і формування акціонерної власності. Квазіринкові форми акціонування та корпоратизації, які відбувались не за класичним зразком акціонерної акумуляції капіталів, дозволили здійснити первісне нагромадження капіталу.

Основними етапами формування акціонерної власності в Україні є: 1) Зародження акціонерної власності в процесі первісного нагромадження капіталу в умовах роздержавлення та «малої» приватизації в інтересах колишньої партійно-господарської номенклатури (кінець 80-х – початок 90-х років ХХ ст.); 2) Масове формування розпорошеної та інсайдерської акціонерної власності в процесі сертифікатної приватизації (1995–1998 рр.); 3) Перерозподіл акціонерного капіталу у зв'язку зі зміною його суб'єктного складу в напрямку від працівників і менеджерів до зовнішніх інвесторів (переважно вітчизняних фінансово-промислових груп, «наближених» до державної влади) на фоні загальної концентрації акціонерної власності в процесі грошової приватизації та «реприватизації» (з 1999 р.).

Динаміка даних рис. свідчить про активне формування акціонерної власності в Україні. Якщо на початок 1991 р. було лише 38 АТ, то на початок 1999 р. їх кількість досягла максимального значення (35693). Подальше зменшення кількості АТ (з 1999 по 2012 рр. на 25,6%) зумовлене сповільненням темпів приватизації у зв'язку з переходом до грошового етапу приватизації та їх реорганізацією (злиттям, поглинанням, об'єднанням, перетворенням на ТОВ). Зменшується частка АТ в загальній кількості підприємств та організацій: з 5,0% на початок 1997 року до 2,0% – на початок 2012 року, що свідчить про збільшення в економіці кількості об'єктів інших організаційних форм підприємств та наявності проблем, що перешкоджають формуванню і розвитку акціонерної власності в Україні.

Акціонерна власність в Україні має значний потенціал у забезпеченні СЕЗ.

Зокрема, про це свідчать такі дані за 2003 р.: значна концентрація капіталу (30,1% основних засобів), велика кількість зайнятих (1,811 млн. осіб або 53,0% всієї середньорічної кількості працівників, зайнятих у промисловості), значна частка АТ у загальному обсязі промислового виробництва (65,7%). Здійснюючи найбільший внесок у ВВП (майже 75%), суб'єкти акціонерної власності займають домінуючі позиції у суспільному виробництві.

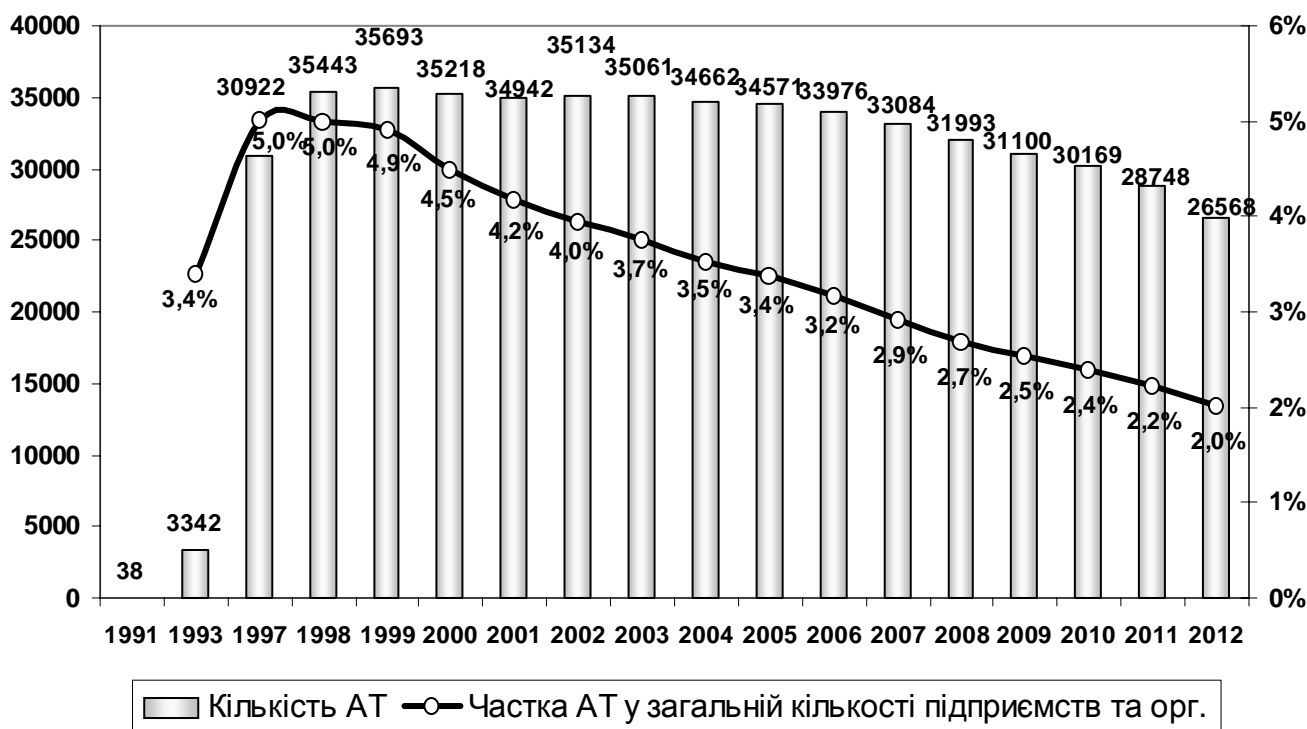

Рис. Динаміка кількості АТ та їх частки у загальній кількості підприємств та організацій в Україні

На основі емпіричних даних 156 великих промислових АТ, були розраховані та пронормовані відповідні соціальні і економічні показники, розраховано і проаналізовано динаміку мікроіндексу СЕЗ. Застосування цієї методики дозволило виявити загальну позитивну тенденцію впливу великих промислових АТ на забезпечення СЕЗ в Україні за період 1999–2010 рр.; рейтингувати АТ за рівнем соціально-економічної ефективності; з'ясувати проблеми, що перешкоджають використанню в Україні потенціалу акціонерної власності.

Основними характерними особливостями формування і розвитку акціонерної власності у трансформаційній економіці України є: формування акціонерної власності на нетрудовій основі в результаті широкомасштабного роздержавлення та приватизації власності; неспівпадання реальної і формальної суб'єктної структури акціонерної власності (рекомбінація власності); концентрація акціонерного капіталу в окремих фінансово-промислових групах; використання рейдерських схем при перерозподілі акціонерної власності та ін. Це визначило характер суперечностей у відносинах акціонерної власності: між асоційованою природою акціонерної власності і спрямованістю механізму її реалізації на

інтереси вузького соціального прошарку; між номінальним та реальним статусом міноритарних і формальних акціонерів як власників акціонерного капіталу; між тенденцією до зростання концентрації акціонерного капіталу та його дезінтеграцією; між соціально-економічним потенціалом акціонерних товариств та вузькими межами реалізації акціонерної власності

Негативними чинниками, що перешкоджають ефективній реалізації акціонерної власності в напрямі забезпечення СЕЗ є: загострення інвестиційної, інноваційної та екологічної проблем; недостатнє державне регулювання соціальної та екологічної відповідальні АТ; масовість рейдерства та його підтримка корумпованими чиновниками; високий рівень тінізації економіки; масове відчуження працівників від власності; нерозвиненість фондового ринку; систематичне порушення прав міноритарних акціонерів; неефективне управління акціонерною власністю; відсутність достатньої підтримки з боку держави тих АТ, які сприяють забезпеченню СЕЗ.

Питання для самостійної роботи студентів:

1. Аналіз програм приватизації, які приймалися Верховною Радою України та Указами Президента України у контексті визначення особливостей формування та державного регулювання суб'єктів акціонерної власності.

2. Аналіз Закону України «Про Державну програму приватизації» (на 2012–2014 рр.).

3. Кількісний і якісний аналіз нової системи відносин власності на основі «Статистичного щорічника України».

4. Господарський кодекс України, Закони України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», що регулюють акціонерну власність в Україні.

5. Структура власності в розвинутих країнах.

6. Нові тенденції у розвитку акціонерної власності в ХХІ столітті.

Питання для обговорення:

1. У чому відмінність у формуванні акціонерної власності в країнах з розвинутою ринковою економікою та країнах з трансформаційною економікою?

2. Чому виникла необхідність трансформації відносин власності в постсоціалістичних країнах, зокрема, в Україні?

3. Які соціально-економічні наслідки трансформації власності в Україні?

4. Чому при трансформуванні власності в Україні найбільш поширеною формою приватизації стало акціонування?

5. Назвіть особливості та суперечності формування акціонерної власності в Україні.

6. Які потенційні можливості має акціонерна власність в Україні для забезпечення сталого економічного зростання?

7. Охарактеризуйте суб'єктну структуру акціонерної власності в Україні.
8. Охарактеризуйте основні позитивні та негативні риси акціонерних товариств. Які особливості вони мають в Україні?
9. Які існують негативні чинники, що перешкоджають ефективній реалізації акціонерної власності в Україні?

Теми рефератів (фіксованих виступів)

1. Формування акціонерної власності в Україні.
2. Тенденції розвитку акціонерної власності в індустріально-розвинутих країнах.
3. Корпоративна соціальна відповідальність та її стан в Україні.
4. Ефективність реалізації акціонерної власності в Україні.

Список рекомендованих джерел інформації

Основний:

1. Закон України «Про власність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/697-12>. – Назва з екрана.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – Назва з екрана.
3. Указ Президента України №1405/98 від 30 грудня 1998 р. «Про затвердження державної програми приватизації на 1999 р.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1405/98>. – Назва з екрана.
3. Гальчинський А. Власність, яка вона є. Чи зможемо подолати глибоку деформованість? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/vlasnist,_yaka_vona_e_chi_zmozheмо_podolati_gliboku_deformovani_st-22087.html. – Назва з екрана.
4. Данько М. С. Формування корпоративних структур в Україні / М. С. Данько // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 50–66.
5. Бицюра Ю. В. Акціонерна власність як фактор сталого економічного зростання в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Ю. В. Бицюра; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 240 арк.
6. Бицюра Ю. В. Акціонерна власність та етапи її формування в Україні / Ю. В. Бицюра // Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку України в ХХІ столітті : Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки (за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф.). – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2010. – С. 226–229.
7. Бицюра Ю. В. Характерні ознаки та потенційні можливості акціонерної власності у забезпеченні сталого економічного зростання / Ю. В. Бицюра // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. пр. звітно-наукової конф. викладачів університету за 2010 рік, 9–10 лют.

2011 р. / укл. : Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Симоненко, О. П. Ємельянова. – К. : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 28–29.

8. Бицюра Ю. В. Вплив акціонерної власності на стале економічне зростання в Україні / Ю. В. Бицюра // Економічний вісник університету : зб. наук. пр. учених та аспірантів. У 2 т. Т. 2. Спеціальний випуск. – 2010. – С. 185–191.

Додатковий:

1. Концепція роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1767-12>.

2. Закон України «Про Державну програму приватизації» (на 2012–2014 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spfu.gov.ua/ukr/doc_view.php?id=2419&id_doc_type=0&sort_id=&text=&page=1.

3. Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2171-12>.

4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; Нац. ін.-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

5. Мочерний С. Власність і особливості її розвитку в розвинутих країнах світу / С. Мочерний // Економіка України. – 1994. – №4. – С. 48–57.

6. Радченко В. В. Проблема власності: зміст і стратегія трансформації // Актуальні проблеми перехідної економіки України. Матеріали спільного семінару 29 жовтня 2003 року. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – с.55-61.

7. Радченко В. В. Теорія власності в контексті економічних і політичних реформ в Україні / Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі: Матеріали міжн. н. – теор. конф. 8-9 лютого 2006 р. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. – С. 245-247.

8. Радченко В. В. Власність та соціально-економічні перетворення в Україні і утвердження суб'єктивізму / В. В. Радченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – № 4. – С. 90–99.

9. Крищенко К. Є. Роздержавлення власності в умовах України / К. Є. Крищенко // Фінанси України – 2003. – №3. – С. 10–21.

10. Сірко А. В. Первісне нагромадження капіталу – економічна основа спонтанного переділу суспільного багатства / А. В. Сірко // Економіка і прогнозування. – 2004. – №2. – С. 31–47.

11. Сірко А. Постприватизаційний перерозподіл та концентрація прав власності у перехідній економіці / А. Сірко // Економіст. – 2004. – №9. – С. 34–37.

12. Гальчинський А. Демократизація власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/demokratizatsiya_vlasnosti-43636.html.

13. Завершальний етап приватизації в Україні / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, Т. Є. Воронкова, Н. В. Терещенко; Центр економічного розвитку. – К.: Міленіум, 2003. – 78 с.
14. Пасхавер О. Й. Великий український капітал: взаємовідносини з владою і суспільством / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва; Центр економічного розвитку. – К.: Дух і літера, 2007. – 130 с.
15. Бицюра Ю. В. Формування акціонерної власності в Україні / Ю. В. Бицюра // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право : зб. наук. пр. – 2007. – № 5. – С. 16–23.
16. Бицюра Ю. В. Проблеми законодавчого регулювання діяльності акціонерних товариств в Україні / Ю. В. Бицюра // П'яті юридичні читання : матеріали Міжнар. наук. конф., 23–24 квіт. 2009 р. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 441–444.
17. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. – К.: Август Трейд, 2012. – 559 с.
18. Державна служба статистики України [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
19. Звіти Фонду державного майна України. [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: http://www.spfu.gov.ua/ukr/reports_spfu.php.
20. Звіти Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: <http://www.ssmsc.gov.ua/activities/annual>.
21. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку України «Система розкриття інформації на фондовому ринку України» [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua>.

3. Пріоритети розвитку акціонерної власності в контексті забезпечення сталого економічного зростання в Україні

З урахуванням сучасного стану акціонерної власності, пріоритетними напрямками її розвитку у контексті забезпечення СЕЗ в Україні є: розвиток матеріально-технічної основи акціонерної власності; підвищення ступеня концентрації акціонерного капіталу; здійснення масштабних інвестицій у людський та фізичний капітал; забезпечення найповнішого використання потенціалу акціонерної власності у формуванні інноваційної моделі розвитку національної економіки; створення ефективної системи управління акціонерною власністю; демократизація власності; посилення корпоративної соціальної та екологічної відповідальності; удосконалення механізму реалізації акціонерної власності та підвищення в ньому ролі держави.

Ефективна реалізація акціонерної власності, яка має найбільший потенціал у забезпеченні СЕЗ, спрямовується на використання досягнень науково-технічного прогресу, здійснення значних інвестицій в людський капітал, високоефективні екологічно безпечні технології, підвищення конкурентоспроможності продукції.

Інновації безпосередньо впливають на підвищення продуктивності факторів виробництва, зменшення навантаження на довкілля та економію витрат. Провідну роль у фінансуванні та використанні наукових і науково-технічних досліджень відіграють великі акціонерні компанії, здатні мобілізувати значні обсяги капіталу, матеріальних і людських ресурсів, залучати значні інвестиції для реалізації широкого кола інноваційних проектів.

Внаслідок недосконалого державного регулювання (зокрема, зменшення централізованого капітального фінансування) та за умов відсутності дієвих економічних стимулів до активізації інноваційно-інвестиційних процесів в Україні сформувалась галузева структура економіки, що характеризується невпинним зростанням питомої ваги енерго-, матеріалоємних та екологічно небезпечних виробництв, що негативно позначається на забезпеченні СЕЗ.

Підприємства сировинних галузей переважно не наукоємні і не формують високого попиту на наукові знання та технології. Проте, успішне здійснення Україною зовнішньоекономічної діяльності та вступ її до СОТ, змушує сьогодні українські акціонерні компанії здійснювати розробку та впровадження інновацій, турбуючись про набуття конкурентних переваг. Але в Україні й досі немає ядра великих АТ, яке б стало основою у формуванні інноваційної моделі розвитку економіки України.

В Україні рівень техногенного навантаження на навколишнє природне середовище є досить високим, який створюють переважно великі промислові АТ, зважаючи на значну частку АТ в загальному обсязі промислового виробництва (62,4% у 2003 р.), високий ступінь зношеності основних фондів (53–58%), високий рівень матеріаломісткості продукції (близько 60%), переважання в списку найбільших екологічно небезпечних об'єктів та ін.

Аналіз сучасного стану реалізації акціонерної власності в межах діючого механізму екологізації виробництва в Україні дозволив виявити такі негативні наслідки його дії: загальний високий рівень антропогенного навантаження на територію та забруднення довкілля; нераціональна галузева структура виробництва, в якій надмірно високу частку займають екологічно небезпечні природозатратні та енергоємні галузі виробництва; високий рівень зношеності основних виробничих фондів; нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу країни тощо. Удосконалення механізму екологізації виробництва дозволить підвищити ефективність реалізації акціонерної власності та спрямувати її на забезпечення СЕЗ в Україні.

Основними напрямками удосконалення механізму екологізації виробництва в Україні є: «озеленення» податкової системи; посилення системи економічного стимулювання підприємств щодо екологічно безпечного природокористування; удосконалення методики визначення нормативів екологічних зборів і штрафів з підвищенням їх компенсаційної ролі у відновленні навколишнього природного середовища; посилення моніторингу техногенного впливу підприємств на довкілля; розвиток екологічного менеджменту та аудиту. Збалансоване поєднання

стимулюючо-компенсаційних та примусово-обмежувальних інструментів дозволить підвищити ефективність реалізації акціонерної власності.

Управління акціонерною власністю безпосередньо впливає на якість інвестиційних та інноваційних процесів, використання людського капіталу, засобів виробництва та природних ресурсів, удосконалення організаційно-технічних відносин, узгодження приватних, колективних та суспільних інтересів.

З метою аналізу ефективності управління акціонерною власністю в Україні досліджена її суб'єктна структура (за даними 2008 р. по 146 великих промислових АТ), складовими якої є: підприємства України – 38,5%; іноземні інвестори – 11,0%; офшорні компанії – 20,6%; банки – 1,0%; фізичні особи – 4,6%; менеджери – 5,8%; державна частка – 1,1%; не визначена частка власності – 17,5%.

Аналіз структури акціонерної власності в Україні дозволив виявити такі ключові тенденції: домінуючі позиції займають великі вітчизняні підприємства (переважно вітчизняні фінансово-промислові групи, «наближені» до державної влади); приховування реальних власників шляхом використання офшорних компаній; незначний ступінь зрощування промислового і банківського капіталів; поступове зростання частки іноземних інвесторів; зменшення частки менеджерів; скорочення чисельності дрібних акціонерів і концентрація пакетів акцій у мажоритарних акціонерів.

Дослідження характерних особливостей структури акціонерного капіталу 146 великих промислових АТ (за даними 2008 р.) дозволило виявити вплив суб'єктної структури акціонерної власності на ефективність її реалізації в контексті забезпечення СЕЗ в Україні, а саме: у найефективніших АТ (за мікроіндексом СЕЗ) вищою є концентрація акціонерного капіталу, що належить юридичним особам; для тих АТ, власниками домінуючого пакету акцій якого є іноземні інвестори, мікроіндекс СЕЗ має тенденцію до зниження, що свідчить про те, що реалізуючи свої приватні інтереси, більшість іноземних інвесторів не сприяють забезпеченню СЕЗ в Україні; вітчизняні підприємства та офшорні компанії, маючи у власності пакет акцій від 10 до 25%, або будучи одноосібними власниками, більшою мірою орієнтовані на забезпечення СЕЗ в Україні.

Одним з дієвих заходів підвищення ефективності управління акціонерною власністю є здійснення процесу її демократизації. Демократизація акціонерної власності забезпечить приведення у відповідність колективного характеру виробництва з адекватною йому формою привласнення. Вона розширює участь кожного акціонера у процесах привласнення засобів і результатів виробництва, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва, продуктивності праці і є вагомим резервом для забезпечення СЕЗ в Україні.

Питання для самостійної роботи студентів:

1. Роль держави у регулюванні акціонерної власності.
2. Підвищення ролі держави за посилення соціально-економічної ефективності акціонерної власності.

3. Формування інноваційної моделі розвитку економіки та роль у цьому акціонерної власності.
4. Екологічні наслідки господарювання суб'єктів акціонерної власності.
5. Корпоративне управління та його ефективність.

Питання для обговорення:

1. Які засоби впливу має держава для регулювання суб'єктів акціонерної власності?
2. Які інструменти необхідно задіяти для підвищення ефективності механізму реалізації акціонерної власності в Україні.
3. Назвіть та охарактеризуйте пріоритетні напрями розвитку акціонерної власності в Україні.
4. Забезпечення активної ролі акціонерної власності у формуванні інноваційної моделі розвитку економіки України.
5. Які існують проблеми у формуванні інноваційної моделі розвитку економіки України?
6. Підвищення ефективності реалізації акціонерної власності на основі удосконалення механізму екологізації виробництва в Україні.
7. Охарактеризуйте діючий механізм екологізації виробництва в Україні та запропонуйте шляхи його удосконалення.
8. Створення ефективної системи управління акціонерною власністю в Україні.
9. Охарактеризуйте суб'єктну структуру акціонерної власності в Україні.

Теми рефератів (фіксованих виступів)

1. Механізми державного управління акціонерною власністю.
2. Пріоритетні напрями розвитку акціонерної власності в Україні.
3. Інноваційна активність акціонерних товариств в розвинутих країнах та Україні.
4. Корпоративне управління та особливості його в Україні.
5. Демократизація акціонерної власності як важлива соціально-економічна тенденція ринкового господарства XX–XXI ст.

Список рекомендованих джерел інформації

Основний:

1. Радченко В.В. Проблема переходу до інноваційної моделі розвитку та приватизаційний процес у промисловому виробництві України / В. В. Радченко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 2. – С. 235–241.
2. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України /

Л. І. Федулова, В. Л. Осецький, Ю. В. Гончаров, О. Ю. Рудченко, Ю. М. Бажал; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К. : УкрІНТЕІ, 2007. – 812 с.

3. Методологічні основи управління акціонерною власністю: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Л. І. Тараш; НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2009. – 32 с.

4. Бицюра Ю. В. Акціонерна власність як фактор сталого економічного зростання в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Ю. В. Бицюра; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 240 арк.

5. Бицюра Ю. В. Ефективність управління акціонерною власністю в Україні / Ю. В. Бицюра // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 9. – С. 3–11.

Додатковий:

1. Федулова Л. І. Корпоративні структури в інноваційній діяльності: світовий досвід та можливості для України / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2004. – №4. – С. 9–27.

2. Глушко О. О. Активізація НДДКР у корпораціях: світовий досвід і Україна / О. О. Глушко // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 67–80.

3. Захарін С. Стимулювання інноваційної активності корпоративних структур / С. Захарін // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 41–47.

4. Біла С.О. Державне регулювання екологізації виробництва в Україні: реалії та перспективи / С. О. Біла // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – 2008. – Вип. 33–2. – С. 19–25.

5. Назарова Г. В. Структура власності в моделях корпоративного контролю промисловості / Г. В. Назарова // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С.62–70.

6. Долгопятова Т. Концентрация акционерной собственности и развитие российских компаний (эмпирические свидетельства) / Т. Долгопятова // Вопросы экономики. – 2007. – № 1. – С. 84–97.

7. Капелюшников Р. Влияние характеристик собственности на результаты экономической деятельности российских промышленных предприятий / Р. Капелюшников, Н. Демина // Вопросы экономики. – 2005. – №2. – С. 53–68.

8. Бицюра Ю. В. Підвищення ефективності реалізації акціонерної власності шляхом удосконалення механізму екологізації виробництва в Україні / Ю. В. Бицюра // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 22. – С. 236–242.

9. Бицюра Ю. Акціонерна власність як фактор формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Ю. Бицюра // Економічний вісник університету : зб. наук. пр. учених та аспірантів. – 2009. – Вип. 9–10 : матеріали другої Міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 квіт. 2009 р. – Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди, 2009. – С. 126–134.

ЗМІСТ

Вступ	2
Сутність акціонерної власності як економічної категорії	3
Формування акціонерної власності в економіці України та оцінка її ефективності	8
Пріоритети розвитку акціонерної власності в контексті забезпечення сталого економічного зростання в Україні	13